

«Ο Πινόκιο του Guillermo del Toro»: ένα αντιφασιστικό παραμύθι για όλους/ες/α, με την ανυπακοή ως όπλο αντίστασης

του Μάριου Αυγουστάτου

Ο βραβευμένος με Όσκαρ σκηνοθέτης για το «Pan's Labyrinth» επιστρέφει με μια έκδοση stop-motion του κλασικού παραμυθιού, με φόντο τη φασιστική Ιταλία της δεκαετίας του 1930. Μετά από 15 συνολικά χρόνια παραγωγής, είναι η πιο συγκλονιστική αλλά και συνολικά με διαφορά η καλύτερη διασκευή του αρχικού κειμένου, έχοντας κοινωνικοπολιτικές αιχμές δίνοντας μια καλή αφορμή για συζητήσεις με παιδιά αλλά και ενήλικες για το φασισμό, το милитарισμό, τον αυταρχισμό, το ρόλο της εκπαίδευσης και για το πόσο σημαντικό είναι να έχουμε κριτική σκέψη αλλά και να αμφισβητούμε τις (όποιες) εξουσίες.

Προειδοποίηση: το κείμενο περιλαμβάνει κάποια spoiler μεν, όχι τόσο ουσιαστικά δε.

«Το παραμύθι του Collodi ήταν πολύ πολιτικό. Εξυπηρετούσε τις ανάγκες της Ιταλίας εκείνη ακριβώς την εποχή. Ήταν μια θεμελιώδης ιδέα να προσπαθήσουμε να αγκαλιάσουμε την υπακοή και να αγκαλιάσουμε την αγάπη στους πρεσβύτερους, καθώς συνένωναν την κοινωνία τους σε μια δημοκρατία και δημιουργούσαν αυτή την αίσθηση υπερηφάνειας για τη χώρα και την οικογένεια και όλα αυτά. Άρα η φύση του είναι πολιτική. Τώρα αυτό εξυπηρετεί την κεντρική ιδέα της υπακοής ως αρετή.

Εμείς επιλέξαμε να πούμε την ιστορία της ανυπακοής ως αρετή, οπότε το καλύτερο υπόβαθρο πολιτικά είναι μια εποχή ολοκληρωτισμού. Και επιπλέον, αν κάνετε ιστορίες πατεράδων και

γιων – Gerpetto και Pinocchio, Spazzatura και Volpe, ο φασίστας αξιωματικός και ο γιος του, ο Ιησούς και ο πατέρας του – τότε η πιο καυστική και διαβρωτική μορφή πατρικής φιγούρας είναι η φασιστική ιδέα του ισχυρού άνδρα, του Μουσολίνι.»

Guillermo del Toroⁱ

Τι σημαίνει να είσαι καλός;

Από τις απαρχές της ιστορίας (πιθανότατα και παλιότερα), οι άνθρωποι είχαν μια ερώτηση: «Τι σημαίνει να είσαι καλός;» Οι φιλόσοφοι ωστόσο την διατύπωναν διαφορετικά: «Ποιον εξυπηρετεί η καλοσύνη;»

Οι «Περιπέτειες του Πινόκιο», του Κάρλο Κολόντι, κλείνουν φέτος 140 χρόνια από την πρώτη τους έκδοση. Οι παραλλαγές που έχουν γίνει στην αρχική αφήγηση, με οποιοδήποτε τρόπο και μέσο, αντικατοπτρίζουν την εκάστοτε επικρατούσα ιδεολογία και ηθική διαφόρων ομάδων αλλά και πολιτισμών. Από το αρχικό κείμενο που προέβαλλε ως αρετή την υπακοή, μέχρι τις σοσιαλιστικές συλλογικότητες έως τους φασίστες, η ιστορία του Πινόκιο έχει οικειοποιηθεί για να εξυπηρετήσει μια σειρά από διαφορετικούς σκοπούς.

Υπήρξαν πολλές προσαρμογές της ιστορίας του Πινόκιο στον κινηματογράφο, τρεις μόνο τον τελευταίο χρόνο. Ο Πινόκιο του Guillermo del Toro είναι αναμφίβολα η καλύτερη εκδοχή κατά τη γνώμη μου.

Ακόμη και οι πιο χαλαρές εκδοχές της ιστορίας κατάφεραν να μείνουν πιστές στα βασικά στοιχεία της αρχικής έκδοσης. Ο Πινόκιο του Guillermo del Toro, σε συν-σκηνοθεσία με τον **Mark Gustafson**, με ξεκάθαρες επιρροές από τις εικονογραφήσεις του **Gris Grimly** (2002, Tor books) αλλά και σε καθοριστικό ρόλο την **Jim Henson Company** (του γνωστού Henson που ήταν ένας πρωτοπόρος δημιουργός, μαριονετίστας, animator και πολλά άλλα, γνωστός για τις καινοτομίες του: Muppets, Sesame street κ.α.),

είναι ο πιο διαφορετικός ως προς τη φόρμα, είναι stop-motion. **Μια επιλογή επίπονη και μακροχρόνια** σε αντίθεση με την «ευκολία» των CG, που προσθέτει συνολικά ρεαλισμό. Και επιπρόσθετα διαδραματίζεται στη φασιστική Ιταλία της δεκαετίας του 1930, δίνοντας μια διαφορετική οπτική γωνία και διάσταση στη σύγκρουση «καλού» – «κακού».

Μουσολίνι: «Δεν μου αρέσει. Πυροβολήστε τον και κάψτε τα όλα»

Αυτός ο Πινόκιο πυροβολείται με εντολή από τον ίδιο τον Μουσολίνι, αφότου είχε παρουσιάσει μια «βλάσφημη» αντιφασιστική παράσταση. Αυτός ο Πινόκιο πεθαίνει ξανά και ξανά... Κατά κάποιο τρόπο, όμως, εξακολουθεί να είναι απλώς ο Πινόκιο.

Η αρχική αφήγηση θα μπορούσε να είναι «εύκολο» υλικό για έναν σκηνοθέτη που δεν έκρυψε ποτέ το θαυμασμό του στη σκοτεινή γοητεία των παραμυθιών. Η αγάπη του del Toro για το αλλόκοτο, η ταύτισή του με τα «άσχημα» αλλά χαριτωμένα «θηρία», ο αμέριστος σεβασμός του για τους εργάτες και τεχνίτες (η παραγωγή πήρε συνολικά 15 χρόνια, από την αρχική ανακοίνωσή της το 2008) αλλά κυρίως **η ξεκάθαρη και χωρίς αστερίσκους θέση του διαχρονικά κατά του φασισμού** αιτιολογούν το γεγονός ότι ο Πινόκιο του δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην αρχική αφήγηση. Με αυτή την ιστορική έννοια, ο del Toro είναι πιστός στο αρχικό κείμενο χωρίς να ωραιοποιεί τίποτα. Ακολουθεί αρκετά τους αρχικούς ρυθμούς αφήγησης, αλλά **βασίζεται σε αυτό για να δημιουργήσει κάτι πιο συνεκτικό και πολιτικοποιημένο.**

Ο del Toro δημιουργεί παραμύθια κυρίως για ενήλικες, συνδυάζοντας τα όνειρα με τους εφιάλτες, τις φαντασιώσεις με τους φόβους. Ο Πινόκιο όμως είναι μια ταινία φιλική (και) προς τα παιδιά, κάτι που μπορεί να εξηγήσει αυτή την αντίφαση. Η ταινία έχει αρκετές δόσεις χιούμορ, π.χ ο **Sebastian J. Cricket** (Ewan McGregor), ο οποίος, αντί να είναι η φωνή της λογικής και ο αφηγητής της ιστορίας (ως συνήθως) είναι αρκετά αποκομμένος

και... κωμικοτραγικά αγνοημένος. Η φωνή της λογικής ζορίζεται να πάρει τη θέση που της αξίζει σε μια κοινωνία που έχει επικρατήσει ο φασισμός...

Η ταινία καυτηριάζει ανελεώς διάφορες καταστάσεις. Ο Πινόκιο, αφότου τον έχουν αποκαλέσει **δαίμονα** οι κατοίκοι της πόλης, δείχνει έναν εσταυρωμένο και αναρωτιέται: «γιατί αυτός ο τύπος, που είναι... επίσης κατασκευασμένος από ξύλο, αντιμετωπίζεται σαν θεός;» .

Μάθε να υπακούς ή μήπως το αντίθετο;

«Ακολούθησε τις διαταγές μου, μάθε να υπακούς και θα είσαι ο τέλειος στρατιώτης», λέει ο στρατηγός.

«Εγώ είμαι ο μαριονετίστας, εσύ είσαι η μαριονέτα. Εγώ είμαι ο αφέντης, εσύ είσαι ο σκλάβος», λέει ο άπληστος επιχειρηματίας Count Volpe.

Όταν ο Πινόκιο κάνει κάτι με τη δική του βούληση, κάποιος απαντά: «Αυτό το παθαίνεις όταν έχεις απείθαρχο μυαλό [...] Προφανώς η μαριονέτα είναι αρκετά αντιφρονών. Ένας ανεξάρτητος στοχαστής, θα έλεγα.»

Όλοι θέλουν ο Πινόκιο να κάνει τη δική τους εκδοχή του «καλού», να υπακούει σε αυτό που πιστεύουν ότι είναι «σωστό», είτε αυτό είναι φασιστικό, милитарιστικό, οικονομικό, εκπαιδευτικό.

Οι πρωτοτυπίες δεν σταματάνε εδώ. Η ταινία δεν ξεκινάει με τον γιο του Τζεπέτο να πεθαίνει (ή να μαθαίνουμε ότι έχει πεθάνει) όπως στο κλασικό παραμύθι, αλλά με έναν τρόπο που αρμόζει στο πνεύμα της ταινίας: το αγόρι ανατινάζεται κατά τη διάρκεια του Α' Παγκ. Πόλεμου από μια αδέσποτη βόμβα από αεροπλάνα που επιστρέφουν και ξεφορτώνονται ένα μέρος του φορτίου τους. Παράπλευρη απώλεια σε ένα πόλεμο αποφασισμένο από άλλους...

Όλον αυτό τον σκοτεινό κόσμο της φασιστικής Ιταλίας η ταινία του del Toro παίρνει άριστα στο να τον απεικονίζει. Έναν κόσμο

στον οποίο ο ντόπιος **Podestà** (Ron Perlman), ο τοπικός φασίστας αξιωματούχος ενώ αποθαρρύνεται αρχικά από το ξύλινο αγόρι και τιο περίεργο χιούμορ του πριν συνειδητοποιήσει ότι είναι μια πιθανή άτρωτη πολεμική μηχανή που μπορεί να κάνει θαύματα για τον φασισμό.

Στο σενάριο του del Toro (που γράφτηκε από κοινού με τον **Patrick McHale**) οι νέες λεπτομέρειες μοιάζουν λιγότερο με παρεμβάσεις και περισσότερο με **επανεφευρέσεις**. Έχουμε πχ. τον εκμεταλλευτική αφεντικό του καρναβαλιού να δελεάζει τον Πινόκιο να φύγει μακριά από το σχολείο (**Count Volpe**, με φωνή Christoph Waltz) και η συνάντηση στη θάλασσα με ένα βάνουσο αλλά χαριτωμένο «τέρας» (στην προκειμένη περίπτωση, μια καρικατούρα σκυλόψαρου).

Έχουμε επίσης κυρίως ενδιαφέρουσες παράπλευρες «φιλοσοφικές» (υπο)σημειώσεις.

Συνομιλίες με τον θάνατο, με τη φωνή **Tilda Swinton**, η οποία κάνει και τη φωνή της **Wood Sprite** (μια θεότητα του δάσους που αντιπροσωπεύει τη ζωή), ζωή και θάνατος σε μια μόνιμη διαπάλη...

Τα τέσσερα **σκελετωμένα κουνέλια** που δουλεύουν για τον θάνατο, που (spoiler alert) πλησιάζοντας στο τέλος της ταινίας, μας αποκαλύπτεται ότι ο **Sebastian J. Cricket** έπρεπε να πεθάνει για να βρει -επιτέλους- σε αυτά το πολυπόθητο ακροατήριο για τη συγκλονιστική του ιστορία...

Ο Πινόκιο και ο φίλος του **Candlewick** (ο γιος του φασίστα *Podesta*), είναι και οι δύο θύματα μη κατανόησης από τους γονείς. Ούτε ο Gerpetto ούτε ο Podesta είναι συναισθηματικά ικανοί να καταλάβουν τα παιδιά τους και, αντίθετα, οδηγούνται από μια εξιδανικευμένη εκδοχή του ποιοι θέλουν να γίνουν. Παρά τις ιδεολογικές τους διαφορές, είναι ένα κλασικό παράδειγμα γονιών που υποθέτουν ότι οι γιοι τους θα γίνουν ακριβώς όπως αυτοί. Και επίσης δεν είναι τυχαίο επιλέχθηκε και οι δύο να είναι άντρες – πατεράδες και όχι γυναίκες.

Αλλά και επίσης η σύντομη, αλλά και μοιραία **συνάντηση του**

Πινόκιο με τον Μουσολίνι, η αυθόρμητη (από τη μεριά του Πινόκιο) σύγκρουση αντιφασισμού και φασισμού, που παρόλο το χιούμορ του πρώτου κέρδισε (not) αυτός που είχε τα όπλα. Μπορεί βέβαια να τον σκότωσε (spoiler alert no2: ο Πινόκιο μετά από κάθε θάνατο επανέρχεται...) αλλά μακροπρόθεσμα οι ιδέες του Πινόκιο είναι αυτές που κέρδισαν...

Μια ταινία συγκινητική που ανοίγει συζητήσεις

Συνοψίζοντας, είναι μια ταινία συγκινητική. Παρόλα τα 140 χρόνια που έχουν περάσει από την αρχική κυκλοφορία του κείμενου ο del Toro αναδεικνύει τη βία του φασισμού αλλά και ότι αυτός πρεσβεύει: της έλλειψης κριτικής σκέψης και αμφισβήτησης των «από πάνω» αλλά και άλλα κοινωνικά ζητήματα, αντιστρέφοντας την αρχική ιδέα της υπακοής προτάσσοντας σαν όπλο αντίστασης την ανυπακοή.

Παρόλο ότι ο del Toro είναι πολύ ευθύς και άμεσος στην κριτική του, π.χ. η σκηνή της σύγκρουσης Πινόκιο – Μουσολίνι, ο ακαριαίος θάνατος του γιου του Τζεπέτο από βόμβα, είναι πολύ αποτελεσματικός στο να αφήνει τις διάφορες μορφές βίας να αιωρούνται πάνω από τα πάντα ως μια πανταχού παρούσα απειλή, «αναγκάζοντάς» μας να τις αποκωδικοποιήσουμε εμείς.

Για τους γονείς που (σωστότατα) ανησυχούν αν πρέπει να τη δουν τα παιδιά τους, θα πούμε το εξής: η βία που παρουσιάζει η ταινία είναι κατά πολύ πιο ανώδυνη σε σχέση με τη βία που αντιμετωπίζουν (παιδιά αλλά και ενήλικες) καθημερινά σε όλα τα βιώματά τους και είναι μια πολύ καλή αφορμή για κουβέντα με τα παιδιά (και όχι μόνο) για το φασισμό, τον αυταρχισμό και όλα τα άλλα ζητήματα που ανοίγει. Και είναι (άλλη) μία συνεισφορά του Guillermo del Toro και όλων των συντελεστών της στο να γίνει ένα κλικ καλύτερος ο κόσμος μας και αισθητικά και κοινωνικοπολιτικά.

Η ζωή και ο καπιταλισμός (με το φασισμό να είναι η πιο ακραία εκδοχή του) μάς δένουν με διάφορα σχοινιά, όπως ο

μαριονετίζοντας την κούκλα του. Στο χέρι μας είναι να τα κόψουμε και να ζήσουμε όπως μας αξίζει...

1.

<https://ew.com/movies/guillermo-del-toro-explains-why-he-wanted-to-add-fascism-to-pinocchio/>